

SPOLJNOTRGOVINSKO POSLOVANJE MALIH I SREDNJI PREDUZEĆA U VOJVODINI – faktor razvoja i konkurentnosti privrede i strateški dokumenti –

REZIME: U centru interesovanja autora je sektor malih i srednjih preduzeća kao vodeći stub preduzetničkog sektora svetske privrede. Uloga i značaj malih i srednjih preduzeća sve više se povećava i na području Vojvodine. Mala i srednja preduzeća, uz pravilno razvijanje ovog sektora, mogu biti generator inovacija i tehničko-tehnološkog napretka, podizanja nivoa konkurentnosti cele privrede, značajan faktor u otvaranju novih radnih mesta i zapošljavanja, privlačenja stranih direktnih investicija, uspostavljanja ravnomernijeg regionalnog razvoja. Naravno, u stvaranju takvog poslovnog okruženja, ovaj sektor nailazi na brojne i složene probleme, koji zahtevaju pažljivu analizu i adekvatno reagovanje.

Ključne reči: mala i srednja preduzeća, tehničko-tehnološki napredak, privreda, regionalni razvoj, investicije, zapošljavanje

Mala i srednja preduzeća predstavljaju vodeći stub preduzetničkog sektora svetske privrede. U toj globalnoj privredi, dinamičnom okruženju, svakodnevno se stvaraju nove kompanije, menjaju se uslovi poslovanja i uobličavaju nova trgovinska i ekonomska pravila. Kako bi mala i srednja preduzeća mogla da postanu i ostanu upoznata sa pravilima poslovanja i da bi mogla da budu konkurentna u tom smislu na stranom tržištu, potrebno je osmisliti i sprovesti valjano približavanje i objašnjavanje tih i takvih pravila i ovim subjektima na tržištu. Takav proces je vrlo složen u zemljama, kao što je naša, koja se i dalje nalazi u nedovoljno razvijenoj ili na putu ka razvijenoj tržišnoj privredi. Sprovedene analize značaja i razvijenosti malih i srednjih preduzeća ukazuju na to da su mala i srednja preduzeća ne samo jedan od najznačajnijih segmenata privrede, nego i glavni pokretač inovacija i zapošljavanja. Za našu zemlju, razvoj ovog sektora je i važan faktor u procesima integracija u kojim se naša zemlja trenutno nalazi. U Vojvodini, već u

¹ Docent na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad

2005. godini razvijenost malih i srednjih preduzeća dostigla je nivo zemalja koje su se nalazile u brzim tranzicionim procesima.² Štaviše, ovaj sektor u je apsolutno dominantan u broju aktivnih preduzeća, sa čak 99%.

Preduslovi za razvoj ovog sektora u našoj zemlji stvorili su se delimično u prvim godinama XXI veka. Sprovedene su brojne reforme, težilo se uspostavljanju, što je više moguće, privredne stabilnosti, došlo je do restruktuiranja velikih sistema, započeto je sa procesima približavanja Evropskoj uniji koji su sa sobom doneli usvajanje naprednijih i savremenijih zakonskih rešenja u oblasti privrede, regulisani su odnosi sa međunarodnim finansijskim institucijama, stvoren je plodniji poslovni ambijent.

Pored izgradnje preduslova za stvaranje pozitivnog poslovnog okruženja, rad na podizanju konkurentnosti sektora malih i srednjih preduzeća, naročito u spoljnotrgovinskom poslovanju, nije završen. Štaviše, samo su otvorena nova vrata, iza kojih nas čeka široko i ujednačeno približavanje standardima razvijenih zemalja.

U Izveštaju koji je predstavljao rezultat analize sektora malih i srednjih preduzeća u Vojvodini, kao ključna ograničenja razvoja koja su karakteristična za privredu Srbije u celini su:

- nizak nivo investicione aktivnosti
- visok stepen nezaposlenosti
- visok spoljno-trgovinski deficit
- izražene socijalne tenzije
- nizak nivo konkurentnosti privrede.

Kako bi se ublažile ovakve negativne prilike, sektor malih i srednjih preduzeća predstavlja „najvitalniji i ekonomski najefikasniji deo privrede, koji može preuzeti inicijativu u oblasti razvoja i primene inovacija i tehničko-tehnološkog napretka, povećanja produktivnosti i konkurentnosti privrede.“³

Srbija je u tom pravcu preduzela niz koraka kako bi stvorila pozitivno okruženje za razvoj ovog sektora. Rezultati tih koraka videli su se već 2007. godine u Izveštaju o poslovanju Svetske banke o rezultatima poslovanja. Srbija se sa 95. pozicije popela na 68. mesto (od 175 analiziranih zemalja). Štaviše, u poređenju sa susedima, Srbija je ostvarila najveće poboljšanje uslova poslovanja. Analize pokazuju da je sektor malih i srednjih preduzeća sve značajniji kada je u pitanju razvoj privrede i povećanje njenog rasta. Mala i srednja preduzeća u velikom procentu učestvuju u zaposlenosti (68,2%) i u ukupnom prometu (57,1%).

² Analiza sektora malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Vojvodini, <http://www.vojvodina-cess.org/>

³ Isto.

Međutim, ono što stvara problem je problematičan proces privatizacije i niz drugih problema koji se reflektuju u sektor malih i srednjih preduzeća, kroz njihovu likvidnost i rentabilnost.

U pogledu odnosa stanja ovog sektora u našoj zemlji i EU, kao pravcu u kom se kreće naša zemlja u procesima integracija, izvršeno je formiranje jedinstvene statističke baze podataka u skladu sa standardima EU, putem koje su objedinjeni podaci o ovom sektoru. Na ovaj način, omogućeno je komparativno analiziranje sa zemljama EU i drugim zemljama u našem okruženju. Rezultati ovakve analize ukazuju na to da je sektor malih i srednjih preduzeća postigao značajan napredak, ali da i dalje trpi velike probleme. Prema analizi Svetskog ekonomskog foruma čiji je predmet bila konkurentnost srpske privrede u 2005. godini indeksi konkurentnosti bili su na niskom nivou. Srbija se našla na 85. mestu od 175 zemalja. Mikrokonkurentnost je na 86. poziciji. Niska konkurentnost na ovom nivou je uzrokovana lošim strateškim rešenjima i operativnim rešenjima kompanija i indeksa nacionalnog poslovnog okruženja. U periodu 2001–2005 sektor malih i srednjih preduzeća imao je ispodprosečne i opadajuće indekse nivoa produktivnosti, za razliku od velikih preduzeća. Iz perspektive produktivnosti, u ovom sektoru najproduktivnija su mikro i mala preduzeća, a iz perspektive svojine, produktivnija su privatna MSP.

Kada su u pitanju dokumenta koja predstavljaju okvir razvoja sektora MSP, govorimo najpre, o Strategiji politike razvoja malih i srednjih preduzeća 2008–2012 godine. U pitanju je strategija koja ima za cilj da podigne konkurentnost privrede i životni standard u Srbiji i približi je Evropskoj uniji.

Pet stubova nove strategije razvoja MSP u Srbiji su sledeći:

- promovisanje i podrška preduzetništvu i osnivanju novih preduzeća (start-up),
- ljudski resursi za konkurentan MSP sektor – menadžment, razvoj veština i savetodavne usluge,
- finansiranje i oporezivanje MSP,
- konkurentne prednosti i internacionalizacija MSP,
- zakonska regulativa i institucionalna infrastruktura usklađena potrebama MSP,

Ovih pet stubova u skladu su sa glavnim tačkama Evropske povelje o malim preduzećima:

- obrazovanje i obuka za preduzetništvo,
- jeftiniji i brži start up,
- bolje zakonodavstvo i propisi,
- raspoložive sposobnosti,
- unapređenje on-line pristupa,
- unapređenje poslovanja na domaćem i inostranom tržištu,
- oporezivanje i finansijska pitanja,
- jačanje tehnoloških kapaciteta MSP,

- modeli uspešnog elektronskog poslovanja i prvoklasna podrška malim preduzećima,
- efikasnije zastupanje interesa malih preduzeća.

Strateški cilj je da preduzetnička ekonomija bude bazirana na znanju i inovativnosti, kao i da se podigne konkurentnost i životni standard u Srbiji. Prioriteti politike MSP za narednih pet godina jesu promovisanje i podrška preduzetništva i osnivanje start up preduzeća, ljudski reusursi, konkurentnost i oporezivanje sektora MSP, finasiranje i oporezivanje MSP, internacionalizacija MSP i kreiranje zakonskog ambijenta u kom posluju MSP.

Pored toga, važan dokument je Program za razvoj poslovnih inkubatora i klastera u Republici Srbiji 2007–2010. Program je usvojen od strane Saveta za mala i srednja preduzeća i preduzetništvo u decembru 2006. godine. Ovaj program implementira Strategiju za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva 2003–2008. godine, kao i Plan Vlade Srbije za podsticanje razvoja malih i srednjih preduzeća, 2005–2007.

Kao cilj Programa navodi se stvaranje novih radnih mesta, otvaranje novih preduzeća i povećanje konkurentnosti kroz razvoj preduzetnika, preduzeća i institucija za podršku sektoru MSP u Republici Srbiji. Aktivnosti koje bi trebalo da doprinesu realizaciji tog cilja su implementacija Programa, razvoj institucija, usklađivanje Vlade i donatora, poslovna inkubacija, i inovaciono povezivanje.

Ciljevi programa su sledeći:

- ojačano partnertstvo između privatnog i javnog sektora,
- najmanje 15 osnovanih i operativnih poslovnih inkubatora,
- najmanje jedn osnovan park,
- osnovano Udruženje poslovnih inkubatora Srbije,
- osnovan Inovacioni relej centar,
- najmanje 10 operativnih klastera,
- povećanje poslovne aktivnosti.

Kako bi se ostvarili ovi ciljevi, Vlada RS je program bazirala na nizu strateških dokumenata. Već spomenuta je Evropska povelja o malim preduzećima čije potpisivanje označava jasno izraženu nameru o pridruživanju EU i usklađivanje sa njenim tekovinama u ovoj oblasti. Odlukom Saveta EU od 30. januara 2006. godine definisano je da Srbija treba da nastavi sa primenom Evropske povelje o malim preduzećima, da dalje razvija lokalne i regionalne poslovne strukture podrške (kao što su klasteri, inkubatori, biznis/tehnološki parkovi), kao i da radi na razvoju javnog sektora.

Sledeći dokument je Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji, usvojena 2003. godine. Ovaj dokumenat daje prioritet stvaranju povoljnog okruženja za razvoj privatnog sektora i ističe ulogu MSP u otvaranju novih radnih mesta kao elementa u borbi protiv siromaštva.

Kada je u pitanju Nacionalna strategija privrednog razvoja Srbije 2006–2012 godine, na nju se Program oslanja u pogledu ekonomskih analiza i preporuka.

Strategija za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva 2003–2008 definiše sledeće smernice: povećanje životnog standarda i smanjenje jaza između prihoda u Srbiji i državama članicama EU, značajno povećanje zaposlenosti, jači i stabilniji regionalni razvoj, jačanje međunarodnih trgovinskih veza, naročito sa državama članicama EU, povećanje dostupnih resursa za druge sektore, kao što su obrazovanje, zdravstvo i penzioni fond.

Takođe, Program je usklađen sa Planom Vlade Republike Srbije za podsticanje razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva 2005–2007. Koraci koji su ovako propisani odnose se na stvaranje institucionalnog okvira kao i pravnog koji treba da podrži interese preduzetnika, na podizanje nivoa znanja i veština, izgradnju institucija za nefinansijsku podršku MSP, finansiranje i finansijske mere podrške, donatore i pomoć u razvoju.

S obzirom na to da je jedan od prioriteta otvaranje novih radnih mesta i povećanje zaposlenosti, to je u skladu sa Nacionalnom strategijom zapošljavanja 2005–2010. godine.

Usvajanje strategije kojoj je cilj modernija i efikasnija administracija podržava ciljeve koji se odnose na razvoj kapaciteta Sektora za razvoj malih i srednjih preduzeća, Agencije za razvoj MSP, infrastrukture podrške.

Takođe, Program je u skladu sa smernicama predstavljenih u Nacionalnoj inovacionoj strategiji.

Značajan akt je i Integrativni regionalni razvojni plan Vojvodine, usvojen 2003. godine, u kojem je kao jedna od mera prihvaćen Zajednički fond za osnivanje biznis inkubatora u Vojvodini. Ciljevi su:

- podrška procesu razvoja MSP osnivanjem i održavanjem biznis inkubatora u Novom Sadu, Subotici i Zrenjaninu,
- razvoj preduzetničkog duha kroz konkurentnost poslovnih ideja i
- pružanje osnovnih veština poslovanja novim preduzetnicima obukom i konsultacijama

Kada je u pitanju pregled trenutne situacije, u izveštaju Ministarstva privrede o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu u 2005. godini navodi se pozitivan trend razvoja sektora MSP. U toj godini, broj od 276.695 preduzeća pokrivao je oko 55% ukupne zaposlenosti, sa oko 1 100 000 zaposlenih.

Pozitivni indikatori razvoja MSP ogledaju se u nekoliko stvari. Uspostavljene su nove, jednostavnije i brže procedure osnivanja preduzeća. Ovakvo rešenje dovelo je do stvaranja više od 10 000 novih preduzeća u 2005. godini. Zakon o privrednim društvima olakšao je uslove za formiranje privrednih društava, jer je inicijalni kapital smanjen u odnosu na rešenja iz ranijih zakona. Dakle, poboljšanja su se javila u pravnom okviru. Takođe, na osnovu istraživanja koja su

se odnosila na vlasnike i menadžere preduzeća, ustanovljeno je da je sve veći procenat i opšta pozitivna tendencija da sve više pojedinaca želi i motivisano je da započne privatni biznis. S druge strane, informacije koje dolaze iz Nacionalne službe za zapošljavanje takođe govore da veliki broj nezaposlenih (čak jedna trećina) pokazuje spremnost da pokrene privatni biznis. Pored toga, jedan od prioriteta Ministarstva privrede i drugih republičkih institucija je da: unapredi i poboljša pravni okvir za mala i srednja preduzeća i njihove aktivnosti, pruži institucionalnu podršku za razvoj MSP sektora kroz ne-finansijske usluge i da pruži finansijsku podršku.

Obavezujući se na primenu Evropske povelje o malim preduzećima Vlada RS teži ostvarivanju ambicioznih ciljeva usmerenih ka razvoju odživog, međunarodno konkurentnog i prema izvozu orijentisanog sektora MSP, ka stvaranju povoljnog okvira za formiranje novih privrednih subjekata, kao i rast i razvoj postojećih, ka jačanju konkurentnosti sektora MSP kroz povećanje produktivnosti, poslovnu inkubaciju, razvoj klastera, podsticanje izvoza i tehnološku inovativnost.

Međutim, i pored pozitivno usmerenih strateških opredeljenja i planova, sektor MSP se i dalje susreće sa nizom problema. Glavni problemi sa kojima se susreću mala i srednja preduzeća u svom poslovanju odnose se na nedostatak finansijskih sredstava, zakonsku regulativu i nedostatak informacija o tržištima. U okviru zakonskih i administrativnih prepreka, najčešće se ističu još uvek komplikovane procedure poreske politike, izdavanje građevinskih dozvola i dozvola za rad, uvozne i izvozne procedure i registracija poslovanja.

Osnovni problemi sa kojima se susreće MSP sektor u početku poslovanja i u fazi rasta i razvoja proističu iz nedovoljne koordinacije u sprovođenju politike razvoja MSP između resorno odgovornih institucija; nedostatka izvora i odgovarajućih načina obezbeđivanja finansijskih sredstava pod povoljnim uslovima, kao i nedovoljnih ulaganja u razvoj MSP; kašnjenja u donošenju novih zakona neophodnih za kreiranje povoljne poslovne klime; nedostatka odgovarajućeg kadrovskog potencijala u javnom sektoru za sprovođenje politike razvoja MSP i neizgrađenosti efikasnog mehanizma za ostvarivanje komunikacije između javnog sektora i MSP.

Nešto od planiranih i problematičnih područja su reformisana, neka su još uvek u toku reformacije. Važnije oblasti u kojima primećujemo rezultate reformi odnose se na uspostavljanje makroekonomske stabilnosti, restruktuiranje velikih sistema, privatizacija preduzeća, proces pridruživanja EU (što zapravo znači – brojna zakonska prilagođavanja u svim oblastima privrede). Ali i dalje, ključna ograničenja koja karakterišu privredu u našoj zemlji, a naročito u Vojvodini su: nizak nivo investicione aktivnosti, visok stepen nezaposlenosti, visok spoljno-trgovinski deficit, izražene socijalne tenzije, nizak nivo konkurentnosti privrede.

Osnovni cilj podsticanja razvoja sektora MSP, kroz osnivanje novih i ubrzan rast i razvoj postojećih MSP, je stvaranje konkurentnog i izvozno orijentisanog sektora malih i srednjih preduzeća i njegovo prerastanje u osnovni generator ekonomskog razvoja i prestrukturiranje privrede sa svim pozitivnim efektima na ubrzanje procesa integracije Srbije u EU, viši životni standard, značajan porast zaposlenosti, snažniji regionalni razvoj, intenzivnu trgovinsku saradnju, povećanje ulaganja u obrazovanje, itd.

Kako bi se ovo postiglo, potrebno je pažljivo i temeljno implementirati Strateška dokumenta nacionalnog karaktera kao i dokumenta koja nam dolaze iz EU. Ono što su, u tom pogledu, osnovni koraci odnosi se na uspostavljanje sledećih stavki: nastavljjanje sa kreiranjem adekvatnog poslovnog ambijenta i odgovarajuće zakonske regulative, unapređenja kvaliteta i efikasnosti državne uprave i uspostavljanja dijaloga privatnog i javnog sektora, podizanja nivoa znanja i sposobnosti u MSP, nastavka izgradnje institucija za nefinansijsku podršku MSP i razvoja nefinansijskih usluga, unapređenja finansiranja i finansijskih mera podrške podsticanja razvoja inovacija i primene savremenih tehnologija, promovisanja preduzetništva, unapređenje koordinacije između donatora i domaćih institucija i organizacija.

Assist. Prof. Vladimir Đurić, Ph.D.⁴

***Abroad business operations of small and medium-sized enterprises in Vojvodina
– factor in the development and competitiveness of the economy and the strategic documents -***

A b s t r a c t

In the centre of the author's interest there is a sector of small and middle firms as a main pillar of the entrepreneurial sector of the world economy. The role and importance of small and middle firms are getting bigger and bigger on the territory of Vojvodina too. By developing this sector in a proper way, small and middle firms can become a generator of innovations and technical and technological development, of raising a level of competitiveness of the whole economy. Then, they can become an important factor of opening new working places and employment, of attracting direct foreign investments and establishing more uniform regional development. Of course, in making such a business environment,

⁴ Assistant Professor on the Law Faculty, Business Academy, Novi Sad

this sector meets numerous and complex problems which demand a careful analysis and adequate reaction.

Key words: small and middle firms, technical and technological development, economy, regional development, investments, employment

Literatura

1. Priručnik za mala i srednja preduzeća – izvoznike, elektronsko izdanje, Ženeva, 2001, http://www.osce.org/publications/srb/2007/06/25222_912_sr.pdf
2. Analiza sektora malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Vojvodini, Izvršno veće AP Vojvodine, Novi Sad, 2006, <http://www.vojvodina-cess.org/>
3. Program razvoja Vojvodine , ex post analiza, Izvršno veće AP Vojvodine, Novi Sad, 2006, <http://www.vojvodina-cess.org/>
4. Varga, S. *Pravo spoljne trgovine*, Privredna akademija, Novi Sad, 2006.
5. Program za razvoj poslovnih inkubatora i klastera u Republici Srbiji 2007–2010, Ministarstvo privrede Republike Srbije, elektronsko izdanje, <http://www.sme.sr.gov.yu/userfiles/Program%202007–2010.pdf>
6. <http://www.almamons.co.rs/page.php?2>
7. www.arhiva.srbija.sr.gov.yu/g/documents/regionalni_centri_agencije_za_ra-zvojMSP.ppt
8. http://www.msrbg.co.yu/index.php?option=com_search&Itemid=5&searchword=poljoprivrednim&searchphrase=any&ordering=newest&limit=25&limitstart=0
9. <http://www.vojvodina-cess.org/>